

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

VÁLOGATOTT TANÁCSI DOKUMENTUMOK A PÉCSI CIGÁNYÜGYI ALBIZOTTSÁG RÖVID MŰKÖDÉSÉRŐL

Rövid időt, mindössze két évet élt meg a pécsi Cigányügyi Albizottság, amely testület működését, második elnöke, dr. Vörös Márton kevéssé impozáns módon „*tanácsi paródiának*” minősítette 1961 szeptemberében készült jelentésében.¹ Hogy valóban így volt-e kérdéses, s talán csak egy hatásvadász elnöki beszámoló különös nyelvi fordulatáról beszélhetünk. Mégis fontos erről a testületről beszélni, mert bármennyire is vitatott, a kezdeti korszak cigány kérdésének kezelésénél az első olyan bizottság volt, amely megpróbált „érdemi munkát” végezni. Tény, hogy a rövid életű és ad. hoc. jellegű Cigányügyi Albizottság tette meg az első valamirevaló lépéseket a pécsi cigánykolóniák helyzetének felmérése és a teleplakók siralmas életkörülményeinek javításáért. S mindezt közvetlenül a fordulópontot jelentő ominózus 1961. évi párthatározat megjelenése után. Összesen hat korabeli tanácsi forrással tudjuk az első pécsi cigánybizottság munkáját dokumentálni.² Illetve ezek az első olyan jellegű dokumentumok a tanácsi érából³, amelyek részletesebb jelentéseket adtak a Pécssett élő cigányság létkörülményeiről. Az 1959. decemberében életre keltett Cigányügyi Albizottság gyakorlatilag csak 1961. januárjától végzett érdemi munkát, tegyük hozzá dr. Vörös Márton elnökké választását követően. Ekkor tulajdonképpen újjászervezték a bizottságot, s a város három kerületének tanácsi-, államigazgatási szakemberei mellett orvos, pedagógus és jogász szakértőket is felkértek, hogy összetett módon kezelhessék a „*cigányügyet*”.⁴ A bizottság szervezési–igazgatási ügyei, a tanácsi hierarchia és a belső szervezeti működésen kívül természetesen a cigánysorsra vonatkozó közlések a legizgalmasabbak. Még akkor is, ha a hatalom szögéből készültek és kerültek értékelésre ezek a kezdeti jelentések.

Így az első telep és putri-látogatások egyedi hangulatú, személyes élményei mellett szinte egyedüli írott források, amelyek ezekről az áldatlan, tegyük hozzá középkori állapotokról vallanak. Tulajdonképpen olyan „*ősalapotokról*” kaphatunk képet ezekből a kezdeti tájékoztatásokból, amelyek a több évtizede, vagy évszázada konzerválódott állapotokat tárta fel.⁵ A telepek leírása, beosztása, a putrik különbözősége (egyik nyomorúságosabb volt a másikkal) a belső tér szegényes felszerelése, az „*életmód*” a ruházkodás, szociális és egészségügyi, szintén áldatlan állapotaik kerültek e források közvetítésével ismertté.⁶ A jelentések értékelése és az azt követő viták, végül tanácsi, vagy vb. szintű határozatok pedig a korabeli problémakezelés sajátos szintjéről, ideológiai indítatásairól árulkodnak igazán. Továbbra is vitatott ez a korszak, tegyük hozzá joggal, s talán

¹ MÁRFI ATTILA: Pécsi cigánykolóniák a tanácskorszakban (1950–1990). *Cigánysors. A cigányság történeti múltja és jelene I.* Szerk.: MÁRFI ATTILA. Társ.szerk.: KOSZTICS JÓZSEF. Pécs, 2005. 150.

² Ezeket a források már publikálták a *Dokumentumok a pécsi cigányság történetéből, 1959–1990.* c. kötetben. Szerk.: FÜZES MIKLÓS–MÁRFI ATTILA. Pécs, 2003.

³ Leszámítva az 1953-ban Pécsre és az egész megyére vonatkozó rendőri jelentést, amelyek ha nem is ilyen részletességgel, de az első tényfeltáró adatokat adják a tanácsi korszakban. Baranya Megyei Levéltár (= BML) MSZMP Pártarchívuma. MDP Baranya megye központi vezetősége iratai. 36 F. 1. 15. 1953. 125. ö. c.

⁴ *Dokumentumok a pécsi cigányság, i. m.* 146–147.

⁵ MÁRFI ATTILA: Cigánykolóniák felszámolása Pécssett 1956 után. ArchivNet, 2007. VII. évf. 5. sz. (www.archivnet.hu).

⁶ BML. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa (PMJVT). Ülések jegyzőkönyve (= ül. jkv.) 1961–1962.

ezek a most között források kicsit közelebb hozzák ezt a letűnt időszakot. Talán segít jobban megérteni, néhány döntést, még akkor is, ha azok zömével nem érthetünk egyet.

Mindenestre az akkor még minden súlyos probléma ellenére is, könnyebb helyzete volt az akkori tanácsi apparátusnak, mivel a cigányok lélekszáma a városban az 1960-as évek végéig a 800 főt sem érte el.⁷ Pécsét gyakorlatilag a cigánykérdés megoldása és az ezzel párhuzamos telepfelszámolások elhalasztódtak. Ellentétben Baranya megyével, ahol már 1963-ban radikális lépésekre került sor ezen a területen.⁸ Ami nagyon sajtósággosan azt eredményezte, hogy a többi szomszédos megyékből megindult a cigányok beáramlása Baranyába, akik mivel a megyei kolóniák felszámolás alatt voltak, az eddig érintetlen pécsi telepekre húzódtak. Ugyanakkor elterjedt a híre a cigányok körében, hogy Baranya megye és Pécs város szociálisán érzékeny a törvényhatóságához tartozó cigányokkal, s hogy folyamatosan gondoskodik róluk.⁹ S gyakorlatilag ettől kezdve, pontosabban az 1970-es évektől mindvégig (napjainkig tart ez a folyamat) folyamatosan növekedett a Pécsen élő cigányság lélekszáma.¹⁰ S talán ennek a sajtóságos és öntörvényű demográfiai robbanásnak köszönhető, hogy a tanács-korszakban Pécsen több cigány bizottság, vagy testület, ami a cigányok érdekeit képviselte volna, nem jött létre. A pécsi cigányság ügyeit is a közben megyei irányítással szerveződött cigánybizottságok intézték. Ilyen volt pécsi bizottság megszűnése után rögtön létrejött „*Cigánykérdéssel foglalkozó Társadalmi Bizottság*”¹¹, amely közel egy évtizedig létezett. Őket váltották fel az 1969 decemberében megalakított Területi Koordinációs Bizottságok, amelyeket a városi és a járási tanácsok hoztak létre, lefedve Baranya közigazgatási területét.¹² De létezett olyan testület is ami a Baranya Megyei Tanács Egészségügyi és Szociálpolitikai Bizottsága Cigányügyi Albizottságaként működött az 1970-es évek derekán.¹³ Ezt a testületet és a koordinációs bizottságokat váltotta fel a BMT Végrehajtó Bizottsága mellett szakbizottságként működő Cigányügyi Koordinációs Bizottság 1985-ben.¹⁴ Ebben a széleskörű és valóban megyei szintű hálózatban csak enyhe intermezzo volt a hajdani pécsi Cigányügyi Albizottság tiszavirág élete, mégis fontosnak tartottam, hogy a néhány kiemelt forrás segítségével kapjunk róluk is képet.

⁷ MÁRFI ATTILA: Cigánysors, cigánykérdés; a vályogtelepek felszámolása Baranyában a tanácskorszak idején. *Távolodás és Közéltések. Rendszerváltás és Kádár-korszak.* Szerk.: MAJTÉNYI GYÖRGY-SZABÓ CSABA. Bp., 2007. 339–353.

⁸ MÁRFI ATTILA: Baranya cigánytelepeinek felszámolása a tanácskorszakban. *Cigánysors*, i. m. 2005. 161.

⁹ BML PMJVT Végrehajtó Bizottság (= VB) ül. jkv. 3/1965.

¹⁰ MÁRFI ATTILA: Pécsi cigánykolóniák a tanácskorszakban (1950–1990). *Pécsi Szemle*, 2005. 2. sz. 86–101.

¹¹ *Dokumentumok a baranyai cigányság*, i. m. 12–13.

¹² Uo. 98.

¹³ Uo. 186–187.

¹⁴ Uo. 234–235.

FORRÁSOK

1. Cigányügyi Albizottság létrehozása

Pécs megyei jogú városi tanács végrehajtó bizottságától.

Előterjesztés a megyei jogú városi tanács 1960. február 23-i ülésére

Pécs megyei jogú városi tanács 1959. december 1-én tartott ülésében – a szociálpolitikai állandó bizottság javaslatára – a szociálpolitikai áb. mellett működő albizottság létrehozását határozta el. Az albizottság feladatává tette a város területén élő cigány származású lakosság életmódjának tanulmányozását és ennek ismeretében problémáik megoldására az érdekelt szervek részére a javaslatot.

A szociálpolitikai állandó bizottság 1960. február 10-én tartott ülésében foglalkozott a cigány bizottság eddigi működésével. Megállapította, hogy a bizottság működése nem volt zökkenőmentes és eléggé aktív. Ennek részben oka az volt, hogy a bizottság elnöke Ruzsinszky Józsefné tanácsstag a hivatali munkáján és eddigi társadalmi munkáján felül a tsz. szervezéssel kapcsolatban rendkívüli megbízást is kapott.

Az állandó bizottság szükségét látja annak, hogy a cigány kérdéssel való foglalkozás a jövőben aktívabb legyen.

Javasolja az áb., hogy a munkával túlterhelt elnököt mentse fel a tanács és helyette dr. Vörös Márton tanácsstag elvtársat bízta meg az albizottság vezetésével. Vörös Márton¹⁵ elvtárs a cigány kérdéssel már huzamosabb idő óta foglalkozik és rátermettségénél fogva is előre láthatóan jól össze tudja fogni a bizottságot.

A cigány kérdésekkel foglalkozó albizottság tagjaivá az állandó bizottság a következő elvtársakat javasolja:

Gyenis József I. ker. tanácsstag, vb. elnökhelyettes,

Tátrai Béla I. ker. tanácsstag,

dr. Wolf Ferenc II. ker. tanácsstag,

Pálinkás György III. ker. tanácsstag,

dr. Nikolov László pécsbányatelepi orvos,

dr. Meláth Ferenc ker. higiénikus orvos,

dr. Kőhegyi Imre körzeti orvos,

Gavallér Györgyné I. ker. tanács vb. előadó,

Bognár József tanár,

Szalfai József és Kiss András a rendőrség részéről,

Hetessy Károly Vöröskeresztes titkár,

Gál Vilmosné pedagógus,

dr. Antal Ferenc ügyész,

Bernáth Ferenc II. ker. tanácsstag

¹⁵ VÖRÖS HUBA: Vörös Márton. *Pécs-Baranyai történelmi arcképcsarnok*. Szerk.: ÓDOR IMRE–LENGVÁRI ISTVÁN.. Pécs, 2000. CD-ROM. Dr. Vörös Márton a Pécsi Állami Levéltár (a Baranya Megyei Levéltár jogutódja) vezetője volt 1950-től 1961-ig.

Javaslom a tanácsnak, hogy az Állandó bizottság javaslatát fogadja el és a cigánybizottságot a fentiek szerint szervezze át.

BML PMJVT VB Titkárság 91/1961. (91–2/1961.)

2. Jelentés a Cigány Albizottság munkájáról

339/1961. sz.

Tárgy: Cigánybizottság jegyzőkönyv.

Pécs mj. város vb. Titkársága.

Pécs

A cigánytelepek szanálási tervének okos és mérlegelő elaborátumát, amint az ide csatolt borítékból is kitűnik, tévesen küldték nekem, mint a bizottság elnökének. Én csak egyszerű tagja vagyok a bizottságnak, s a tévedés onnan származhat, hogy társadalmi munkában sajnos egyedül járogattam a cigányok közé.

Amint a Kormány Titkárságának készített vizsgálati tanulmányból is kitűnik, az észrevételek között szerepel a tavasszal alakított cigány bizottság kérdése is, amelyet nagyreményű megalakulása óta egyetlen egyszer sem hívtak össze, egyszer sem ülésezett, s így az egyszerű tanácsi paródiává szürkült.

Kérem szíves megoldását annak, hogy a semmit sem végző cigány bizottság feloszlattassék vagy pedig olyan személyekből alakíttassék újjá, akik a végleg megrekedt kérdést, az I. kerület kiségetési szándékával is, a mozdulatlanságból útnak indíthatják.

Pécs, 1961. január 16.

Dr. Vörös Márton s. k.

BML PMJVT VB Titkárság 91/1961.

3. Tanácshatározat a Cigányügyi Albizottság átszervezéséről

Pécs megyei jogú városi tanács vb. titkárságától

91/1961. titk. szám.

Tárgy: A szociálpolitikai állandó bizottság mellett működő cigány albizottság problémái.

Kabar Ferenc elvtársnak,

a szociálpolitikai állandó bizottság elnöke. Pécs

Pécs megyei jogú város tanácsa 1959. évi december hó 1-én tartott ülésében 48/1959. számú határozatával a szociálpolitikai állandó bizottság mellett működő albizottság létrehozását határozta el. Az albizottság feladatává tette a város területén élő cigány származású lakosság életmódjának tanulmányozását és ennek ismeretében problémáik megoldására az érdekelt szervek részére a javaslatlételt.

Az eltelt idő alatt azt tapasztaltuk, hogy a megalakított albizottság jelenlegi összetételében nem alkalmas a feladatokat megoldani.

Ezért felkérem Kabar Elvtársat, szíveskedjék véleményt nyilvánítani, hogy a következő összetételű albizottság alkalmas lesz-e a cigány problémák megoldására.

Elnök: dr. Vörös Márton városi tanács tag,

Tagok: Gyenis József I. kerületi tanács vb. elnökhelyettese,
Tátrai Béla I. kerületi tanács tag,
dr. Wolf Ferenc II. kerületi tanács tag,
Pálinkás György III. kerületi tanács tag,
dr. Nikolov László pécsbányatelepi körzeti orvos,
Meláth Ferenc dr. kerületi higiénikus,
dr. Kőhegyi Imre körzeti orvos,
Gavallér Györgyné I. kerületi tanács vb. előadó,
Bognár József tanár,
Szalafai József, és
Kiss Tamás, a rendőrség részéről,
Hettessy Károly a Vöröskereszt titkára,
Gál Vilmosné vasasi pedagógus,
dr. Antal Ferenc ügyész.

A cigány bizottsághoz címzett kérelmet mellékelten megküldöm intézkedés céljából.

Pécs, 1961. február 4.

Galabár Tibor s. k. v. b.
titkár.

BML PMJVT VB Titkárság 91/1961. (91–2/1961.)

4. A cigánykérdéssel foglalkozó albizottság újjáalakítása

Készült Pécs megyei jogú város tanácsa 1961. február 23-án tartott üléséről.

[...]

Napirend után

B e j e l e n t é s e k

Galabár Tibor elvtárs: Pécs megyei jogú város tanácsa 1959. december 1-én tartott ülésében – a szociálpolitikai állandó bizottság javaslatára – a szociálpolitikai áb. mellett működő albizottság létrehozását határozta el. Az albizottság feladatává tette a város területén élő cigány származású lakosság életmódjának tanulmányozását és ennek ismeretében problémáik megoldására az érdekelt szervek részére a javaslatlételt.

A szociálpolitikai állandó bizottság 1961. február 10-én tartott ülésében foglalkozott a cigánybizottság eddigi működésével. Megállapította, hogy a bizottság működése nem volt zökkenőmentes és eléggé aktív. Ennek részben oka az volt, hogy a bizottság elnöke Ruzsinszky Józsefné tanács tag a hivatali munkáján és eddigi társadalmi munkáján felül a tsz szervezéssel kapcsolatban rendkívüli megbízást kapott.

Az állandó bizottság szükségét látja annak, hogy a cigánykérdéssel való foglalkozás a jövőben aktívabb legyen.

Javasolja az ab., hogy a munkával elgyötört elnököt mentse fel a tanács és helyette dr. Vörös Márton tanácsstag elvtársat bízva meg az albizottság vezetésével. Vörös Márton elvtárs a cigánykérdéssel már huzamosabb idő óta foglalkozik, és rátermettségénél fogva is előre láthatóan jól össze tudja fogni a bizottságot.

Majd javaslatot tesz a cigánykérdéssel foglalkozó albizottság tagjainak megválasztására.

Végül javasolja a tanácsnak, hogy az állandó bizottság javaslatát fogadja el és a cigánybizottságot szervezze át. A tanács ezután az elhangzott javaslatnak megfelelően egyhangúlag a következő határozatot hozza:

5/1961. sz. T a n á c s h a t á r o z a t.

A tanács a 48/1959. sz. tanácshatározatot hatályon kívül helyezi. Egyben a szociálpolitikai állandó bizottság javaslatára a szociálpolitikai ab. mellett működő új albizottság létrehozását határozza el. Az albizottság feladata lesz a város területén élő cigány származású lakosság életmódjának tanulmányozása és ennek ismeretében problémáik megoldására az érdekelt szervek részére javaslatlétel.

A tanács az albizottság elnökévé dr. Vörös Márton tanácstagot, tagjaivá:

Gyenis József I. ker. vb. elnökhelyettes,

Tátrai József I. ker. tanácsstag,

dr. Wolf Ferenc II. ker. tanácsstag,

Pálinkás György III. ker. tanácsstag,

dr. Nikolov László pécsbányatelepi körzeti orvos,

dr. Meláth Ferenc I. ker. higiénikus orvos,

dr. Köhegyi Imre körzeti orvos,

Gavallér Györgyné I. ker. tanács vb. előadó,

Bognár József tanár,

Szalafai József és Kiss András a rendőrség részéről,

Hetessy Károly Vöröskereszt titkár,

Gál Vilmosné pedagógus,

dr. Antal Ferenc ügyész,

Bernáth Ferenc II. ker. tanácstagot választja meg.

Utasítja a tanács a végrehajtó bizottságot, hogy a határozatról az érdekeltet értesítse és az albizottság működéséhez segítséget adja meg.

Határidő: folyamatos,

Felelős: Gócz Béla vb. elnökhelyettes. [...]

Bedő Pálné s. k.
a tanács elnöke

Galabár Tibor s. k.
v. b. titkár

BML PMJVT ül. jkv. 1961–1962.

5. Vörös Márton, a Cigányügyi Albizottság elnöke jelentése a bizottság munkájáról és Pécs és környékén élő cigányok helyzetéről

Tárgy: A cigány albizottság jelentése 1961. szeptemberében

Tisztelt Tanácsülés!

Pécs mj. város tanácsa az 1961. február 20-án tartott ülésének 5/1961. sz. határozatával a szociálpolitikai bizottság mellett működő cigány albizottságot hozta létre. Elhatározásában konkrét feladatként a cigány származású lakosság életmódjának tanulmányozását és ezt követően az albizottság részéről teendő javaslatlatterelt tűzte ki. A bizottság személyi összeállításának visszatükröződéséből, amely szerint egészségügyi, jogi, szociológiai szakemberek képezik az albizottság tagjait, arra következtettünk, hogy feladatunknak tudományos jellegű feltárásával is közelednünk kell a közismerten nehéz probléma megoldásához. A bizottság az említett számú határozat nyomán f. év március 14-én megtartotta alakuló ülését a kis tanácsteremben. Ettől kezdve csaknem hónaponként tartott üléseken, megbeszéléseken foglalkozott a bizottság a rábízott kérdéssel, nemcsak a tanácsi határozat, hanem a saját emberi lelkiismerete és szociális öntudata ösztönzésében is. Csak az első alakuló ülés zajlott le a városházán, a többi megbeszélést mind a cigánylakta központi helyeken a helyszínen tartottuk és így a bizottság hatalmasul kibővült a küzdelmeink célját jelentő cigányok százaival. Meg kell mondanom, hogy a végrehajtó bizottság utólagos jóváhagyásának reményében elnöki tisztemből kifolyólag esetenként olyan aktívák, illetve szakemberek meghívását is érvényesítettünk, akik a helyzethez alkalmazkodó ismereteikkel segítségünkre voltak.

A bizottság az első pillanattól kezdve számolt azzal, hogy munkaköre legnehezebb a tanács összes bizottságainak feladatai között, és ez is ösztönzőleg hatott abban az irányban, hogy működésünket lehetőleg mégis csalódás nélkül végezzük. Munkánk elején számításba vettük az egyformán súlyos kettős nehézséget, amellyel mint a chimera¹⁶ oroszlán kettős fejével, egyszerre kellett megküzdenünk. Az egyik nehézség magában a cigányságban rejlik, ősi ösztönökkel konzervált, sok tekintetben még ma is társadalomellenes adottságaival, a természeti népekre emlékeztető disszociális¹⁷ hajlandóságaikkal.

A másik nehézség pedig az, amelynek politikai vonatkozását nem hallgathatjuk el, hogy társadalmunk egy részében a tömegek bizonyos hányadában eluralkó antiszociális magatartása rejlik. A cigányságot negatív élesen megkülönböztető megítélésével, amely természetes velejárója volt a lezajlott társadalmi rendszernek, de nem lehet birtoka egy olyan társadalmi rendszernek, amely minden elválasztó falat lebont ember és ember között, és amely egyetlen valutát ismer: az alkotó munka értékét.

Cigány kérdésünk alapproblémáját az képezi, hogy átvettünk örökségként olyan apró társadalmi közösségeket, amelyek ma, az úrrakéták korában is – legalábbis települési formációjában – megmaradtak középkori mivoltukban, vagy akár joggal elmondhatjuk: a nagyárpádi négyezer éves zóki kultúra¹⁸ állapotában. Nem téveszthet meg bennünket az, hogy némelyik cigány telepen üvegezett tejet isznak kiflivel, vagy a fiatalok nylon inget hordanak. Ezek az örvendetes jelenségek még élesebb kontrasztként kiemelik azt a tényt,

¹⁶ Kiméra, a görög eredetű kifejezés, a görög mitológiában oroszlánfejű, kecsketestű és kígyó farkú szörnyeteg.

¹⁷ Olyan társadalmi egység, ami a szétbomlás, szétválás folyamatában található.

¹⁸ A baranyai Zók községről elnevezett vas és bronzkori kultúrára utal a szerző.

hogy pl. a Majális téren zárt erdei településen közel 120 cigány lakik sárkalyibában. 3x4 méteres térségben 8-10 személy tengődik egyetlen WC nélkül, és hogy 12 éves leánnyal az apja szexszuális¹⁹ közösségben él. Vagy pl. a másik helyen bacilusgazda él, veszélyeztetve a környezetet. Az új, modern István-aknától köhajtásnyira az egyik cigány házban a gyerekek még a nagyszükségletüket is benn a szobában és a konyhában végzik el. A helyszíni szemlénél akrobatikus egyensúllyal tudtunk a lakásba behatolni, hogy a cipőnkben kárt ne tegyünk. Ezek a nehézségek joggal felkorbácsolták bennünk az emberi undor és részvét kettősségét és az intézkedés gyors szükségességének izzó tudatát abban a városban, ahol Európa legmodernebb 9 emeletes klinikáin a XX. század higiénijának álomszép valósága hirdeti a magyar tudomány géniuszát és a szociális felelősség haladását. A kérdés veszélyességére rámutattam nem régen abban a megvilágításban is, hogy pl. Mecsekszabolcson több emeletes, újonnan emelt modern üzemi épületek közvetlen szomszédságában, csaknem az épülete tövében terül el a Majális téri cigánytelep. A fénycépezőgép az üzemi házaktól 90 fokos svenkolással²⁰ megörökítheti a cigánytelepet és merőben hazug eljárással, ellenséges szándékkal a két kép alá írhatja: "A gyár és a munkások házai".

Ha valaki azt hinné, hogy ez eltűzött pesszimista szemlélet, kérem győződjön meg a helyszínen a kontrasztot kedvelő rágalmozó törekvések kedvező helyzetéről. Nem szólva arról, hogy ez a zsúfolt telep a műúttól, tehát a nemzetközi forgalomtól néhány méterre fekszik bent az erdő szélén.

Pécsett, az 1961. év I. félév állapotának megfelelően 120 család élt kb. 800 taggal. Az időt azért rögzítem így, mert a fluktuáció, az állandó települési mozgás igen jelentős, mint az országban mindenütt ennél a több ezer éve vándorúton lévő fajnál. A folytonos mozgás szüli a dologtalanság, a törvényellenes hajlam állandósítását és nem csoda, ha velük igen gyakran a rendőrségi krónikákban találkozunk. Talán csak az érdekesség kedvéért említem meg, mert ez is a kérdés megismeréséhez tartozik, hogy a régebben egyiptomi származásukat valló nézetekkel szemben éppen magyar etnográfusok derítették ki, hogy a cigányok indiai származásúak. Egy holland tudós ennek alapján az összehasonlító nyelvtudomány segítségével végleg tisztázta az indiai származás tényét. Ezt csak azért említem meg, mert joggal készítek elmélkedésre éppen napjainkban az a körülmény, hogy az indiai Nehru²¹ népének ősi kirajzolásai milyen társadalomellenes körülmények között éltek és évezredek át az embert lenéző előítélet állandó korbáccsal verte őket tovább, hogy bentragadtak a pestis, a lepra sötét századainak állapotában. Szépülő életünk mai komor jelenségei maradtak, amelyet mindenképpen fel kell számolni. Ennek felszámolására készült elő a cigány bizottság szerény lehetőségeivel, alig féle évi működéséről a jelentésemet az alábbiakban előterjesztem.

Az albizottság csaknem havonként tartott ülést, mindig más és más cigánytelepeken. Így a helyszínhez alkalmazkodó kívánalmak vezethettek terveinkben. Ezenkívül szinte hetenként egyéni találkozáson folytattunk megbeszélést a pillanatonként felmerülő problémák megközelítésére. Vagyis állandóan a cigánykérdés pulzusán tartottuk a kezünket. Legelső nehézségünket onnan vártuk, hogy a szép jövő minden ígérete sem fogja a cigányközösségeket az erdő lombjai közül az ősi környezetből, a takartságnak a rejtettség-

¹⁹ Szerző írásmódja szerinti hivatkozás, eredetileg szexuális.

²⁰ Német eredetű filmes szakmai kifejezés, jelentése; a kamera vízszintes mozgása a képalkotás folyamatos változtatására.

²¹ Indiára való utalás, akkori politikai vezetőjének említésével.

nek ebből a meghitt, madárdalos helyéből kicsalogatni a kulturáltabb, de nekik még idegen körülmények közé. Ennél a meggyőzést célzó nevelő munkánál ért bennünket a legkellemesebb csalódás. A családokkal egyenként végzett foglalkozás meglepő fordulatot mutatott. Ebben a munkában a cigány bizottság minden tagja olyan lelkesedéssel és mély humánussal vett részt kivétel nélkül, hogy az egész akciót egy szép küzdelem nemességére emelte. Ha név szerint kellene őket említenem, egyszerűen fel kellene olvasnom a cigánybizottság névsorát. Mégis megemlítem, hogy Gavallér Györgyné, Kőhegyi Imre dr., Bernáth János őrnagy és Gál Vilmosné tanítónő küzdelme és akarateroje a cigányságért végzett munkától elszakíthatatlanná tette őket. Az első jelentős eredményeket Tátrai Béla elvtársnak, az István-akna vezetőjének köszönhetjük. Állandó tárgyalókészsége és megvalósító tervei a legmelegebb baráti emlékekkel fűzik őt is a munkához.

A bizottság meggyőzte magát a pécsi cigányságot a körülmények megváltoztatásának szükségességéről. Olyan helyeken, ahol egy kunyhóban 6 gyerek fekszik a döngölt, pusztá földön rongyokkal takartan, mégis könnyebb volt megértetnünk a tiszta ágyszerejét, az emberganéjjal teleszórt putriban a muskátlis szoba magasabbrendűségét. Az erős és állandó akciónk eredménye az lett, hogy most már mi magunk tettük őket türelmetlenné a változás felé. A kérdés, melyet meg kell oldanunk a következő szempontok szerint tagolódik.

1. Pécs szociális kialakulása a nemzetközi idegenforgalomra már igényt tartó óriási fejlődése, a magyar nehézipar egyik fellegetője, nem viselheti el sokáig a cigány települések mai formáit.

Jelenlegi helyzetünkben dezolált²² közösségek állandó egészségügyi rendellenességeikkel zavarják népegészségügyünk egyenletes fejlődését. Elriasztó példa erre a Zsigmond-telepi vérhas bacilusgazda és emlékeztető erre az az állandó készenlét, amelyet Kőhegyi Imre, Meláth Ferenc és Nikolov László orvosok a nagyobb veszély elhárítására állandóan kifejtenek.

A cigánytelepülések jelenlegi állapotukban az ellenőrizhetőség nehéz körülményei, valamint nem kielégítő munkaviszonyaik között a közbiztonság, a rend folyamatának állandó sérelmeit okozzák.

Tisztelt Tanácsülés!

A cigány albizottság a családokkal folytatott sorozatos megbeszélés alapján arra a megállapodásra jutott, megnyerve erre a cigányok készségét is, hogy a probléma gyökeres megoldását csak a jelenlegi környezetből eltávolítás eredményezheti. Minden további javaslatunk még részleteiben is erre az útra terel bennünket, mert ennek megoldásától függ a további munkaviszony, erkölcsi magatartás, egészségügyi helyzet kialakulása, kulturális képzésüknek a nemzet közösségébe végleg felemelő lehetősége.

A bizottság az elvi megbeszéléseknél két felfogást vallott: a cigányság új, higiénikus, emberi méltósághoz illő lakóhelyén továbbra is tartsa meg népi zártságát a lassú beolvadás reményében. Ennek egyetlen előnye, sok hátránya mellett abban mutatkoznék, hogy a cigányság a maga kis rezervátumában elkerülné egyes emberek részéről ma is mutatkozó inzultáló és antiszociális magatartását. A bizottság tagjainak nagyobb része

²² Latin eredetű kifejezés, jelentése; vigasztalhatatlan, levert, kétségbeesett.

azonban arra a másik álláspontra helyezkedett, hogy a további mesterséges elszigetelés csak konzerválná a cigányság egyes tagjainak társadalomellenes hajlamát és állandósítják az eléggé el nem ítéhető faji ellenszenvet. Ennél az álláspontnál is maradtunk, mert tudtuk, hogy a cigányság gazdasági és kulturális felemelkedését nem a cigány bizottság fogja elvégezni, hanem az a mélyszántás, amelyet a szocialista társadalom végez el, amely a soraiba emelkedett cigányt nem a bőre színe sem sajátos magyar beszéde, hanem elvégzett munkája és emberi tisztessége alapján fogja értékelni és a környék lakóinak nagyobb családjába megértéssel és szeretettel befogadni. A cigányság további elkülönítése és tragikus emlékű gettózása, még ha ez gyógyító célokat is rejt ez alkalommal, a cigány néptestvéreinket továbbra is a faji elszigeteltségben tartaná. Az Élet és Irodalom egy nem régi száma, amelyet ezúttal hivatalos állásfoglalásnak is tekinthetünk, egy cigánykérdéssel foglalkozó cikkében élesen szembefordult az amerikai néger-városrészekre emlékeztető megkülönböztetéssel.

A cigánybizottság a zárt települések felbontását rövid félévi működése alatt megkezdte. Ezek azonban a gyermek lépéseire emlékeztető bizonytalanságok és a döntő lépés megtételére az albizottság a tanács megértésére számít. Nyilvánvaló, hogy a cigányságnak alkotó munkába állítására a megindulás az új kis otthon megépítése. Ez a kérdésünk alfája és ómegája. Enélkül csak a csodavárás és a legenda gyártás műveletébe merülnénk. Itt elsődlegesen irányadó a kultúrát, felépítményt teremtő gazdasági alap kérdése. A bizottság első pillanattól számolt a nehézségekkel és azzal a ténnyel, hogy egyelőre elszigetelve, külső segítség nélkül küzd. Ezt olyan jelenségekre értem pl. mikor a Porcelángyár jelentős tavaszi épületbontásánál potom áron hordták az építési anyagot, de a cigányoknak a kis hajlékra valót sem tudtuk biztosítani.

A cigány családoknál az egyénenkénti tárgyalások után ismerkedtünk meg a jövedelmi lehetőségeikkel. Találtunk több 3 ezer Ft-os havi jövedelmű bányászt is, amely igazolja, hogy a munkában ugyanúgy megállja a helyét, mint a többi dolgozó. Az első kimozdulást Tátrai Béla elvtárs biztosította, amikor az év végéig 3 becsületesen dolgozó cigány bányász családját juttatta rendes lakáshoz. Ez erkölcsi hatásában is jelentős, mert a cigányok előtt bizonyítékot nyújt a munka megbecsüléséről. Tekintettel arra, hogy a cigány családok 80%-a dolgozik, ezt a tényt biztató folytatásnak tekinthetjük a jövő felé. Ugyanakkor Vasason két nagy létszámú család részére sikerült a ház építőanyagát biztosítani. A felsorolt tények ellenére a bizottság érzi, hogy ez a szórványos lakásépítési küzdelem nem tarthat lépést a cigányság jelentős szaporodásával, főként pedig Pécs szocialista fejlődésével. Gyorsabb kibontakozásra a²³ tanács gyors segítségét a következőkben kérjük.

Pécs város távlati fejlesztésének, ennek a szinte forradalmi település-morfológiai vállalkozásnak van olyan egészen közeli megvalósulása, amely a mi esetünkben gyors segítséget nyújt. Csak egyetlen példát kiemelve, az egész cigány-kérdés alapvető részét, a lakáskérdést megoldhatjuk. A lebontandó Majláth utca kőanyagának csak egy része is biztosítani tudja, hogy megszabaduljunk a városképletünk gyászos foltjaitól. A bontott építési anyag leszállított árának, akár részletfizetésre is történő átadása megteremti azt a helyzetet, hogy az országban elsőnek oldjuk meg a cigánykérdést. Kb. 80 cigány család részére kis lakóház építése, amely a közművekbe lenne bekapcsolva, megoldaná a városra állandó veszedelmet jelentő fertőző – különösen diszenteria²⁴ – jelenlétét. Megoldaná

²³ Olvashatatlan kifejezés.

²⁴ Dizentéria, görög eredeti orvosi szakkifejezés, jelentése; vérhas.

az iskoláztatás problémáját, mert a többszáz főnyi cigánygyerek számára még egy négyzetméternyi asztal sem áll rendelkezésre, hogy leckéjét elvégezze és a sok szerencsétlen gyerek a térdén tudja megírni dolgozatát. Ismert előttünk egy-két pedagógusnak a cigány gyermekek iránti súlyos előítélete és ellenszenv az esetleges munkatöbblet miatt, amit az elmaradottabb cigánygyermek okoz. Úgy látszik ezek nem ismerik annak a Makarenkónak a nevét, akinek nevelői hírneve arról a Kurjáza-telepről indult el, ahol az ismeretközlésnél jelentősebb volt a nevelés kérdése. Számolnak ezek a pedagógusok azzal, hogy a cigány gyerekek egymás hegyén-hátán, petróleum vagy éppenséggel gyertyafény mellett állandó zsvajban, a minimális koncentráció lehetősége nélkül állanak iskolai feladatok előtt. A vasasi általános iskola cigány-tagozatának nevelői ezért érdemlik meg megbecsülésünket, mert a felnőtt cigányok oktatásában ők az emberi türelem és belátás vég-ső határáig elmentek.

Visszatérve az építkezési terveinkre jelentem, hogy Gyenis József I. ker. elnökhelyettes elvtárs, egyik fáradhatatlan munkatársunk, szakemberekkel elkészítette az optimálisan elkészíthető títusház tervét. Ez is kb. 26 000 Ft költséget jelent. Azonban az említett utcásor bontásából származó kő és faanyag olcsó biztosítása, hozzáadva, amint Vasason is láttuk, magának a cigányságnak a testvéri összeállítását, a nőtanács, a KISZ társadalmi bekapcsolódását, az említett összeg családi házanként alig érne el a 10 000 Ft-ot,

Ez az alap, ahonnan elindulhatunk.

Elkészülve a legsürgősebb teendőkre, anélkül, hogy cigány-gettót létesítsenek, Patkai Mihály elvtárustól, a tröszt igazgatójától a Majális tér közelében egy jelentős, közel két hold terület átengedését nyertük el. Itt egy különleges kérésünk lenne a Széntröszt nagyrabecsült vezetőségéhez. A kérdéses terület elegendő mintegy 60 kis családi ház felépítésére 80 négyszögöles veteményes kertecskével. Ide települne a Majális téri szörnyű lakótelep. Még mindig megmarad a telep fele telepíthetőnek. Mivel a Tröszt ezt a területet, megértve a kérdésnek magasabbrendű szociális érdekeit, díjmentesen bocsátotta a cigánybizottság rendelkezésére, kérjük engedje meg, hogy azok a fiatal bányászok, akik kisebb házikót terveznek építeni, szintén díjmentesen kaphassák meg a kis telket. Ezzel óriási segítséget nyújtanának nekünk, mert megszüntetné a megalázó gettó jellegét és a környezet nevelő hatásával a fiatal bányászok a nevelésben szövetségeseinkké válnának. Az albizottság a fiatal bányászok törekvéseit patronálná, együtt dolgozna ki a kis telep egészségügyi és kulturális boldogulását. Azt hiszem, hogy a fiatal Kőhegyi Imre orvos, aki szenvedélyes harcosa ennek a kérdésnek, élete szép harcterét találna meg az emberi nemesítésnek ezen a két holdján az új emberek között.

A másik kérdés, mint munkánk akadályozója, a közvélemény egy részében mutatkozó ellenállás és ellenszenv volt. Ez több síkban máris megnehezítette a munkánkat. Ennél a kérdésnél városi tanács tag társaimra, kedves barátaink a ti támogatásotokra számítottunk. A közvélemény egy részében még ma is a cigányság iránt olyan állásfoglalás tapasztalható, amelyet politikai hibának kell minősítenünk. A cigányság elmaradottsága miatt olyan faji előítélet terheli a jó hírnevünket, amelyért nem ez a népcsoport, hanem azok a társadalmi körülmények a hibásak, amelyért nem ez a népcsoport, hanem azok a társadalmi körülmények a hibásak, amelyek részvétlenül, a hontalanság országútján hagyta őket. Magyarország annyi cigányt exportált, hogy pl. Hollandiában a cigányokat rólunk magyarokról ungernek nevezik. Emlékszem arra, hogy pl. fiatalabb korbanban Stoc[k]holmban hivatalos svéd szerveknél eljártam egyes svéd iskolai tankönyveknek

Magyarországról szóló olyan ismertetése miatt, amely szerint hazánkban magyarok és cigányok élnek. A világhírre vergődött, de kétes értékű magyar operettek örökös cigány alakjait a magyar néppel azonosították Európa-szerte, ebből származó előítélet virágzik ma is hazánkban is. Üzemek és vállalatok vonakodnak cigányt alkalmazni. Volt, aki megmondta, hogy őt kizárólag a termelés kérdése érdekli, és cigány az ő statisztikáját nem szolgálja. Az Erdőgazdaságnál a cigányokat gyakran olyan kitermelési helyre vezénylik, ahol még nagyobb munkateljesítmény mellett is csak csekélyebb bérre szorulnak.

Ez ellen az érdekeltnél el is jártunk. Hiába neveljük mi a cigánytelepeket a munka becsületére, ha a másik oldalon elriasztó magatartással találkoznak. Név szerint megemlítek egy sajnálatos esetet.

A Széchenyi akna a pécsbányatelepi kirendeltség levelére, hogy cigányokat is alkalmazzanak, az 1960. február 26-án kelt levélben nyíltan megírta, hogy cigány dolgozót sehol sem alkalmaznak. Szabad legyen erre a határozatra szerényen innen válaszolnom. A szocialista állam építése bent az emberben kezdődik, mert a gazdasági alapot mégis csak az ember teremti meg. A gyáraknak, a tárnáknak, a gépeknek, a mikroszkópoknak, a végtelen barázdáknak mégis csak az ember a hőse. Az Alkotmány mindenki számára elidegeníthetetlen jogává teszi a munka lehetőségét és nem találhatunk évek óta sem egyetlen kimondott szóban, egyetlen leírt betűben olyan gondolatot, ami ezt a jogot bármely nemzetiségünkől elvitatná. Én hallottam egyszer egy szép előadást a Széchenyi aknán arról, hogy a magasabbrendű társadalmat hogyan építik. Ebből az építésből a cigányt sem lehet kihagyni, mert minden négyzetméternyi hely, ahol nemzetiségeink iránt faji előítélettel gondolkozunk és alkotunk, már sem tarthat igényt a magasabbrendűség jogára. A cigánybizottság tisztelettel kéri a Széchenyi aknát, hogy ugyanúgy, ahogy Tátrai Béla elvtárs tett István aknánál, iktassák be a cigányság munkakedvét. A Majális téri 3. 000 Ft-os havi keresetű cigányok nem hagynak kételyt aziránt, hogy egyenrangú emberek álltak be, az alkotó sorainkba.

Jelentem, hogy munkánk adminisztratív eljárásainál a rendőrség teljes mértékű baráti támogatását élveztük. A disszociális elemek emberséges kordábantartásával segítségünkre voltak. Az őrsök szinte már családtagonként ismerik a cigányság problémáját és a helyszínen meggyőződünk arról, hogy baráti humánussal foglalkoznak a kérdéseikben.

Az Országos Cigány Szövetség küldöttei a közeli hetekben meglátogattak bennünket. Az albizottság munkája elismerésének tekintettük azt a kijelentésüket, hogy a tavalyi viszonyokhoz képest szemmel látható változást tapasztaltak. Nemcsak a szegényes környezetek rendesebb, tisztább jelenségei, de a cigányokkal beszélgetés konstruktív tartalma is kellemes meglepetés volt számukra. Ki kell emelnem azt a pillanatképet, amikor a Majális-téri település cigányai azt kérték, hogy részeges és munkakerülő cigányt ne engedjenek közéjük települni.

Köszönjük a helyi sajtó megértését és támogatását, amellyel segítette a munkánkat. Kérésünkre Pécssett megszűnt egy olyan jelenség, amely ma is még országos jelenség maradt. Napirenden van törvénykihágásoknál, hogy név mellé elmaradhatatlanul, szinte fajt megbélyegző hangsúllyal ott szerepel a cigány megjelölés. Előttünk elképzelhetetlen pl. ilyeneket olvasni az újságban: Kovács János nagypeterdi magyar feltört egy préházat, vagy Istókovics Márk kátolyi délszláv sikkasztott, vagy Müller János majsi német verekedett. Egyszerűen elképzelhetetlen, hogy minden esetben a nemzetiségi hovatarto-

zást kiírják. Ezzel szemben a cigányoknál, szinte szuggesztív hatással, mintha a törvényteleniségre csak a cigányság volna képes, a nemzetiségi hovatartozást mindig kiteszik.

Tisztelt Tanácsülés!

Beszámolóm csak kiragadott, de jellemzésre törekvő részeket nyújtott annak igazolására, hogy az albizottság feladatának mindenben megfelelni igyekezett. Összegezve, döntőnek tartjuk a kérdést a bontási anyagok átengedésével a családi házak felépítésében. Amit eddig tettünk, az csak a cigányokat szolgálta. Amit a továbbiakban tenni szeretnénk, az már a szocialista társadalmunkat szolgálja, mert nemcsak a cigányokat, de önmagunkat emeljük magasabbra, ha a különös, színes életű, művészi adottságú nemzetiségünket magunkhoz felemeljük, alkotó közösségünkbe beépítjük.

Pécs, 1961. szeptember 9.

Dr. Vörös Márton s. k. tanácsstag,
a cigány albizottság elnöke

BML PMJVT VB ül. jkv. 1961./2.

6. Vörös Márton, a Cigányügyi Albizottság elnöke beszámolója utáni vita és tanácsi határozat

Jegyzőkönyv

Készült Pécs megyei Jogú Város Tanácsa 1961. szeptember 26-án tartott üléséről.
[...]

2.) Jelentés a cigány albizottság munkájáról.

Előadó: dr. Vörös Márton tanácsstag, az albizottság elnöke.

A cigány albizottság elnökének jelentését tartalmazó beszámoló kivonatos anyagát a jegyzőkönyvhöz mellékeljük.

Hozzászólások

Papp Imre elvtárs: A stílusában egyszerű formában összeállított jelentésben helyes lett volna néhány konkrét adatra kitérni és tájékoztatni a tanácsulást többek között arról, milyen lélekszámú cigány él Pécsen, hol élnek ezek nagyobb csoportokban, hány munkaképes van közöttük és hányan dolgoznak állandó munkahelyen, vagy alkalmi munkán. Továbbá milyen a felnőttek iskolai végzettsége, a cigány származású gyermekek közül hányan járnak iskolába. Egyben indokolt lenne ismernünk, hányan laknak rendes lakásban, rossz lakásban és un. putri lakásokban.

Meg kell állapítani, az albizottság lelkesen végzi a feladatát és jó a hozzáállása a feladatok megoldásához, amit a beszámoló is tükröz, azonban ezt a tájékoztató jelentést a tanácsstagság részére a felvetett kérdésekkel ki kellett volna egészíteni.

Gavallér Györgyné elvtársnő: Ha valamilyen célkitűzés megvalósításáért harcolunk, akkor lelkesedés tölt el bennünket, és ez megmutatkozik az albizottság munkájában.

A múlt rendszer hibája az, hogy a Majális téren 26 család embertelen körülmények között él, akik életkörülményeiknek megváltoztatása az eddigieknél nagyobb gondja kell legyen az érdekelt szerveknek. Ez nemcsak gazdasági és társadalompolitikai feladatunk, hanem az ehelyütt élő cigányság, a városba érkező idegenek előtt is rossz benyomást kelt, amelyből a belföldiek a város vezetésére, a külföldiek pedig a társadalmi körülményekre vonnak le nem éppen kedvező következtetést.²⁵

Nekünk ezeket az embereket fel kell emelni, de kevés a bizalom. Ők nagyon hálásak azért, ha törődnek velük, ezt tapasztalatból mondja. Vannak, akik csak azt nézik, hogy a cigányok a fizetés után kiülnek a Hősök terei²⁶ italbolt elé és ott isznak, rendetlenkednek, azonban nem látják azt, hogy ezt más magyar ember is megcsinálja.

Nagy részük írástudatlan, kb. 400 család él ilyen embertelen körülmények között, ezek közül kb. 100-nak lakása van. A Pipacs utcában vannak rendes házaik. A Füzes dűlőben is laknak, ezekkel kevesebbet foglalkoztunk, fertőzött kútjuk van. A Majális téren 26 család él, az emberek 80%-a munkaviszonyban áll, sok a bányász közülük. Azok, akik üzemben dolgoznak, öntudatosá váltak és igényeik vannak.

A probléma a munkahely, lakás és iskoláztatás. A legfontosabb a munkalehetőség. Azonban a vállalatok idegenkednek ezek felvételétől. Egyesek nem értik meg, hogy ezeknek az embereknek is munka kell. Kilincseltem én magam is több munkahelyen a cigányság érdekében eredménytelenül. A bányánál is vannak olyan helyek, ahol elzárkoznak a cigányok felvételétől, mint pl. a Széchenyi akna és Pécs-bányatelep.

A lakásprobléma a másik nagyon nehéz kérdés.

Az iskoláztatással kapcsolatban pedig csak annyit kívánok mondani, hogy a pedagógusok is nagyobb türelemmel legyenek ezek iránt a gyerekek iránt, akiknek még arra sincs lehetőségük, hogy a leckéjüket nyugodt körülmények között megírják.

Hucker Ferenc elvtárs: Egyetért a beszámolóval, néhány kiegészítő gondolatot fűz hozzá. Hangsúlyozza, a cigány származású lakosság fennálló problémáinak megoldását nem szabad elhanyagolni, de nem szabad nemzetiségi kérdést csinálni belőle.

Elmondja, hogy az Uránbányánál mintegy 80 cigány dolgozik, akikkel meg vannak elégedve. Közülük legalább 30 cigánynak ajánlottak fel rendes lakást, akik 5-6 éve dolgoznak a vállalatnál, de nem jönnek be családjukkal a városba lakni, pedig keresetükből nagyon szépen tudnának itt is élni. Meglátása szerint a cigány asszonyoknál van a nagyobb probléma, mert őket a legnehezebb meggyőzni a városba-költözés előnyeiről. Ezen a téren különösen a Nőtanács segítségét kell kérni.

Az elmondott esetek is azt bizonyítják, hogy a mi társadalmunk erejéhez mérten igen is igyekeznek a cigányság alapvető problémáin segíteni, anyagi és kulturális felemel-

²⁵ A kifogásolt és városképbromból, ominózus cigánytelep közvetlenül egy közlekedési főútvonal mellett feküdt. A múlt rendszer bűnéként felrótt körülményeket a magát emberközelibb társadalmi rendszernek való szocialista berendezkedés úgy oldotta meg ezt a problémát, hogy lebontatta a telepet és pár száz méterrel, az erdő belsejében újra felépítette azt. Így azok már nem voltak a kíváncsi utazó és külföldi szemek előtt. Lényegesen nem változtattak, akár jelképesnek is nevezhető ez az „intézkedés”.

²⁶ Mecsekszabolcson.

kedésüket biztosítani, azonban ez nem mindig jár eredménnyel, sokszor maguknak a cigány származású dolgozóknak ellenállása miatt.

Azért a maga részéről nem ért egyet Gavallér elvtársnő hozzászólásának azon részével, amelyben azt igyekezett hangsúlyozni, hogy keveset törődünk a cigány lakosság gondjaival, problémáival. Maga a tanácsülés napirendi anyaga is azt bizonyítja, hogy törődünk velük, foglalkozunk gazdasági és kulturális felemelkedésük lehetőségeinek biztosításával. Azonban meg kell azt is mondani, hogy városunkban a cigány probléma nem az első és a legfontosabb.

A cigányságot három részre lehet általában osztani. A zenészek már hozzászoktak a rendes lakáshoz és igényeik vannak. A másik részük még az erdőben él és dolgozik, most kezd a városba telepedni, míg a harmadik részük un. kolompár cigány, akik még most is kupeckedésből igyekeznek élni és rendkívül nehéz őket rendes munkához szoktatni és állandó lakóhelyhez kötni.

Hangsúlyozza a nevelőmunka fontosságát és felhívja az albizottságot, valamint a társadalmi szervek vezetőit, hogy nagy gonddal végezzék továbbra is azt a munkát, amely a cigány származású lakosság egészének mielőbbi felemelkedését fogja biztosítani.

Kabar Ferenc elvtárs: Pécsen a cigánykérdés nem a legfontosabb probléma, de fontos, azt a kialakult vita bizonyítja. Vörös elvtárs elvi kérdéseket tisztázott, ebből kívánok egyet kiemelni. A cigány kérdés nem nemzetiségi kérdés, ezt azért emelem ki, mert a tanévnyitás előtt sokan jöttek azzal a kérdéssel, hogy István-aknán nyissunk cigányiskolát. A kérelmezők között tanácsstagok voltak. Azt szeretném elmondani, hogy ez ellenkezik Pártunk határozatával, de éppen a legfontosabb nevelő hatástól vonjuk el a cigányokat ilyen iskola létesítésével. A környezet alkalmas a nevelő munkára leginkább, éppen ezért nem csinálunk cigány osztályt.

Felmerült olyan probléma is, hogy a pedagógusok nem kezelik úgy a cigánygyerekeket, mint a másikat. Találkozunk ilyen jelenséggel is, de ez nem általános. Egy bizonyos fokig az idegenkedés megmagyarázható, mert a tanulmányi eredményt lerontják ezek a gyerekek. Eppen ezért helyes lenne felterjesztéssel élni a P.M.-hez, járuljon hozzá, hogy a cigányvidékeken csoportbontásos létszámot engedélyezzen, ami annyit jelent, hogy a cigánylakta vidékeken nem 51 létszámra lehetne bontani az osztályt, hanem 30, vagy 15 gyerekre, így a pedagógus többet tudna foglalkozni, mint 45-50 gyerekekkel.

A munkahely problémája. A magam részéről is kilincseltem 1-2 cigány ügyében, de nem mindig sikeresen. Az lenne a leghelyesebb, ha a végrehajtó bizottság segítségével a cigány albizottság összehívna egy ülést vállalatvezetők részvételével és ott beszélnek meg közösen ezt a dolgot.

Iskolai vonalon kötelezővé tesszük, hogy minden iskolába jelöljenek ki egy pedagógust, aki a cigánykérdést megvizsgálja és azzal foglalkozik. Az igazgatók pedig évente két alkalommal jelentést küldenek a cigány tanulók helyzetéről.

Nagy gondot okoz az iskolákban a cigány tanulók nyilvántartása. A pedagógusok mindent megtesznek annak érdekében, hogy beiskolázzák a gyerekeket, azonban ezek, ha egyszer elköltöznek, akkor nyomuk veszik, még a rendőrségi nyilvántartások sem adnak útmutatást, hogy hol tartózkodnak.

Véleményem szerint ezt a kérdést cigány albizottság egyedül megoldani nem tudja. Azt feltétlen meg kell említeni, hogy az elmúlt évben ez a bizottság sokat dolgozott és sokat tett a cigányok érdekében.

Kiss Istvánné elvtársnő: A legnagyobb elismeréssel beszélhetünk arról a munkáról, amelyet a cigány albizottság végzett, ismerem azokat a nehézségeket, amellyel küzdenek. Elismeréssel tartozunk Szabolcs és Vasas II. munkás és bányász asszonyainak is azért az igen szívós és kitartó munkáért, amelyet a cigányokért végeztek. Megszervezték a cigányasszonyoknak a nőmozgalomba való részvételét. Szabolcs telepen van olyan cigányasszony, aki a vezetésben részt vesz, ott példamutatóan dolgozik.

Elhangzott olyan javaslat, hogy a társadalmi szervek is törődjenek ezzel a kérdéssel. A társadalmi szervek magukévá teszi ezt a társadalmi feladatot, azonban mégis a legfontosabb a lakáskérdés megoldása, a munkához való juttatás.

Hódi Szilveszterné elvtársnő: Egyetért azzal a hozzászólással, hogy az albizottság a sokrétű feladatot egyedül nem tudja megoldani. Feltétlen utána kell nézni, hogy járási viszonylatban hogyan állnak ehhez a kérdéshez. Tudomása van arról, hogy Hosszúhétenyben pl. 4 cigánycsaládnak nem ad a járási tanács építési engedélyt, pedig azok, akik házat akarnak építeni, ki akarnak kerülni régi környezetükből

Kónya István elvtárs: Ez a cigánykérdés olyan dolog, amin próbálunk segíteni. A régi rendszerben is voltak olyan humánus emberek, akik ezzel foglalkoztak, de nem ment. Mi is foglalkozunk ezzel. A bányászok is megértették ennek a jelentőségét. Bennünket bányászokat nem vezetett sem humánus érzés, sem rokonszenv, vagy ellenszenv. Elég sok cigánnyal van dolgunk, és van köztük munkatársunk is, aki már komoly munkahelyet tölt be.

Van olyan, akit nem szeretünk, aki nemhogy segítene, de még hátráltatja is a fejlődést. Mindent elkövetünk, hogy ezeknek a fejlődését elősegítsük, de nem mindig megy ez. Nekünk is van ezer más problémánk, amit meg kell oldani, de ezek ellenére még ezzel is foglalkozunk, mint emberekkel, mint munkatársunkkal, nem csinálunk cigánykérdést belőle.

Ha más üzem, vállalat csinál annyit ebben a kérdésben, mint a bánya, akkor előbbre megy a dolog. Nem olyan egyszerű kérdés ez. Sok cigány dolgozónak adtak már lakást, azonban nem használják, a gyerekek nem mennek el az iskolába. A társadalomnak segíteni kell a kérdés megoldásában.

Kalányos Mária elvtársnő: Minket, cigányokat a múltban nagyon lenéztek és most örömmel és büszkeséggel tölt el bennünket, hogy megbecsülnek. Csak hálával és köszönettel tartozunk. Az Uránbányánál is vannak olyan cigánycsaládok, akik nem kaptak lakást, és kénytelenek voltak fát lopni azért, hogy kunyhót építhessenek.

Kéri az elvtársakat, hogy a cigányságot munkához szoktassák. Ő maga 10 éve özvegy és 3 gyermeke van, akiket felnevel azzal, hogy dolgozik becsülettel. A többiek is meg tudják ezt tenni, csak rá kell szoktatni őket.

Marsalkó Péter elvtárs: A párt politikája alapján került a cigánykérdés a tanácsülés napirendjére. Igaza van Papp elvtársnak, a jelentésnek azt kellett volna feltárni, hogy milyen

hiányosságok vannak és milyen eredmények, hogy a szocialista társadalom egyáltalán nem csinált kérdést abból, hogy cigány, vagy magyar. Rá kell szorítani ezeket az embereket arra, hogy becsületesen dolgozzanak és a gyerekeket iskolába járassák ne pedig azt várják, hogy most majd lesz lakás, bútor stb. A mi társadalmunk megmutatja az utat a boldoguláshoz, ha pedig ezek az emberek dolgoznak, akkor nem kell külön juttatásokban részesíteni őket.

Michielutti Ferenc elvtárs: Ezek a cigányok régen favágók voltak, a felszabadulás után kerültek a bányába. Becsületesen helyt is állnak a munka frontján, azonban amikor a fizetés napja elérkezik, akkor az italtól mennek és ott rendetlenkednek. Különösen a szabolcsi italtól az ilyen hely. Itt kell nevelő munkát végezni.

A tanítással kapcsolatban nem áll fenn az a helyzet, amit Kabar elvtárs mondott, mert minden iskolába 5-6 cigánygyerek jut egy pedagógusra. El kell érni nevelő munkával, hogy ezeket a cigánygyerekeket rendszeresen öltöztessék fel az asszonyok. A Nőtanács foglalkozzék többet az asszonyokkal.

Orsós György elvtárs: A vasasi bányában²⁷ dolgozom. Nincs lakásunk. Apám is 10 éve a bányában dolgozik, 10 gyermeke van. Kérelmet már beadta a bányánál, azonban eredménytelenül, ugyanakkor tudnak olyan magyar dolgozóról is, aki egy hónapig dolgozott a bányánál és máris kapott lakást.

Az albizottságnak nagy hálával tartoznak, mert sokat tettek a cigányokért. Nincsenek úgy elnyomva, mint a múltban. Kéri a további támogatást és segítséget, mert nagyon el vannak maradva.

Vörös Márton elvtárs: Íróember vagyok és így jelentésemet ennek megfelelő stílusban készítettem el. A napirendi kérdéssel ügybuzgalommal, lelkiismeretességgel foglalkoztam.

Elmondja, hogy az albizottság munkájának értékelését a Központi Bizottság idevonatkozó útmutatásai alapján vették figyelembe. Majd néhány statisztikai adatban tájékoztatja a tanácsot, hogy Pécsen mintegy 800 fő cigány lakos él, ezek 40%-a munkában áll, 30%-a alkalmi munkából él és többiek nem dolgoznak. Lakásaik siralmasak, a Pipacs utca kivételével úgyszólván sehol sem laknak állandóan.

Többirányú bírálat érte az albizottság munkáját és nem egy jó javaslat hangzott el, amelyet a további munkában az albizottság hasznosítani fog. Kéri, a tanács továbbra is legyen bizalommal az albizottság munkája iránt és az albizottság tagjai a jövőben is meg fognak felelni ennek a bizalomnak.

Toller László elvtárs: A tanácsülés elismeri az albizottság munkáját. Munkájukhoz a végrehajtó bizottság részéről eddig is támogatásban részesültek és ezt a támogatást úgy a tanács, mint a végrehajtó bizottság a jövőben is megadja.

Indítványozza, a tanácsülés utasítsa a végrehajtó bizottságot, hogy tevékenységét a párt idevonatkozó határozatának szellemében végezze, munkájának ez legyen vezérfonala. Ehhez a munkához rendszeresen igényeljük a társadalmi szervek segítségét. Azzal az előterjesztéssel, hogy keressük meg a P.M.-et, hogy járuljon hozzá a cigány vidékeken

²⁷ Petőfi Sándor akna Pécs-Vasason.

csoportbontásos tanulólétszámhoz, ezt helyesnek tartja és indokolt, hogy a végrehajtó bizottság kellő mértékben foglalkozzon ezzel a kérdéssel és megoldása érdekében tegyen intézkedést.

Végül javasolja, hogy a beszámolóval értsen egyet a tanács, és azt valamint a határozati javaslatokat az elhangzott kiegészítésekkel együtt fogadja el.

A tanács az elhangzott javaslatnak megfelelően ezután egyhangúlag a következő határozatot hozza:

26/1961. sz. T a n á c s h a t á r o z a t

A tanácsülés megtárgyalta a cigány albizottság eddigi munkájáról szóló jelentést. A tanács az albizottság jó munkájáért elismerését fejezi ki. Egyben utasítja az albizottságot, hogy tevékenységét a párt idevonatkozó határozatának szellemében végezze, munkájának ez legyen vezérfonala. Ehhez a munkához rendszeresen igényeljük a társadalmi szervek segítségét.

A tanács felhívja a végrehajtó bizottságot, hogy a vonatkozó P.M. rendelkezések értelmében – az építési–közlekedési osztály útján – tegyen intézkedést annak érdekében, hogy a Majláth utca bontása során felszabaduló építőanyagból a cigány származású lakosság is vásárolhasson selejt áron saját maga részére történő építkezésekhez anyagot. Egyben a szakigazgatási szervet keresztül ellenőrizze, hogy ezt a juttatott anyagot a határozatnak megfelelő rendeltetésszerűen használják fel a cigány származású lakosok.

A végrehajtó bizottság továbbá tegye lehetővé, hogy pécsi szociális intézmények szokásos évi selejtezésénél kikerülő belső berendezéseket (ágy, matrac, szekrény stb.) – az ide vonatkozó anyaggazdálkodás szabályai szerint – a cigány albizottság átvehesse és azokat selejt értéken az arra érdemes sokgyermekes cigány családoknak átadhassa.

Utasítja végül a tanács a végrehajtó bizottságot, hogy a munkaügyi osztály vezetőjén keresztül hívja fel az érdekelt vállalatok vezetőit, segítsenek a cigány származású lakosság munkabahelyezése problémájának megoldásában, és amennyiben a vállalatoknál munkahely üresedés történik úgy a megfelelő helyre cigány származású dolgozókat is alkalmazzanak.

A művelődési osztályon keresztül pedig hadd hasson oda a végrehajtó bizottság, hogy a cigány származású lakosság tanuló gyermekeit a pedagógusok fokozottan segítsék és e munkájukban legyenek tekintettel arra, hogy számos esetben még az alapvető feltételek sincsenek biztosítva a tanulók részére, hogy feladataikat otthonukban elkészíthessék. Határidő: folyamatos.

Felelősek: az albizottság elnöke, valamint a végrehajtó bizottság [...]

Toller László s. k.
a tanácsülés elnöke

Körösi Lajos s. k.
VB. elnök.

BML PMJVT ül. jkv. 1961–1962.

A forrásokban előforduló rövidítések jegyzéke:

ab. = albizottság
á.b. = állandó bizottság
Bm-i = Baranya megyei
BML = Baranya Megyei Levéltár
c. = cím, című
Dr., dr. = doktor
eln. = elnök, elnöki
eln. sz. = elnöki szám
f. = folyó
f.sz. = folyó szám
j.kv. = jegyzőkönyv
kb. = körülbelül
ker. = kerület, kerületi
KISz = Kommunista Ifjúsági Szövetség
kmf. = kelt mint fent
korm. = kormány
korm. sz. = kormány szám
KÖJÁL = Közegészség és Járványügyi Állomás
LTB. = Lakás Tervezési Bizottság
M., m. = megye, megyei
m. = millió
mb. = megbízott
MDP = Magyar Dolgozók Pártja
m.j. = megyei jogú
MSzMP = Magyar Szocialista Munkáspárt
o. = osztály
ő.e. = őrzési egység
oszt. vez. = osztályvezető
oszt. vez. h. = osztályvezető helyettes
OTP = Országos Takarékpénztár
ov. = osztályvezető
ov. h. = osztályvezető helyettes
pl. = például
P.M. = Pénzügy Minisztérium
PMJVT. = Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa
pol. = politika, politikai
s.k. = saját kezűleg
stb. = satöbbi
sz. = szám, számú szoc. = szocialista
szoc. = szociális
szoc. pol. = szociálpolitika, szociálpolitikai
th. = törvényhatósági
titk. = titkár
titk. = Titkárság, titkársági

titk. szerv. csop. = titkársági szervezési csoport

tp. = telep

TSZ., tsz. = termelő szövetkezetek

TÜZÉP, Tüzép = Tüzelő és Építőanyag Vállalat

u. = utca

ül. = ülés

V. = Vállalat

V.B., v.b. = Végrehajtó Bizottság

von. szám = vonatkozási szám

w.c. = illemhely